

Bilmek Fiilinin Almancaya Çevirisi Üzerine

Muzaffer Malkoç¹

APA: Malkoç, M. (2023). *Bilmek fiilinin Almancaya çevirisi üzerine*. *Abant Journal of Translation and Interpreting Studies*, 1(1), 1-8.

Öz

Türkçede *bilmek* fiili başka bir ana fiil ile birleşerek birleşik fiil yapar ve ana fiile değişik anlamlar verir. Anlam değişmesine istinaden *bilmek* fiili ile yapılan birleşik fiiller Almancaya genellikle Türkçede bulunmayan bir modal fiil olan *können* fiiliyle çevrilir. Anlam bakımından her ne kadar hem *bilmek* hem de *können* fiiline olasılık, kabiliyet, izin, tahmin gibi anlam varyantları atfediliyorsa da Almancadaki *können* her anlam varyantında bir olasılık ifade eder. Hâlbuki Türkçede *bilmek* fiilinin olasılık ve tahmin gibi anlam varyantları ifade etmesi tamamen cümlenin yüklemine oluşturan zaman kipine bağlıdır. Bu anlamda *bilmek* fiiliyle geniş zamanlı bir cümle oluşturulmuş ise anlatılmak istenen eylem belirsizdir, yani eylemin olması mümkündür. Bu bağlamda Almancadaki *können* fiiliyle aynı anlamı vermektedir. Fakat *bilmek* fiili ihtiva eden Türkçe bir metin şimdiki zamanlı bir cümle ise anlam bakımından bir olasılık ifade etmez, bir belirlilik ifade eder, dolayısıyla Almancadaki *können* fiilinden bu anlamda ayrılır. Türkçede *Erzurum'da yazın bile kar yağabilir* cümlesiyle *Erzurum'da yazın bile kar yağabiliyor* cümleleri Almancaya tek bir cümle, yani *Es kann sogar im Sommer in Erzurum schneien* ile çevrilir. Almancadaki bu cümle veya böyle *können* fiili ihtiva eden cümleler her durumda bir olasılık anlamı vermektedir. Hâlbuki şimdiki zamanlı Türkçe metinler bir olasılık değil bir belirlilik, gerçeklik anlamı vermektedir. Almancada böyle çevirilerde bu gerçeklik anlamını ancak bağlamdan çıkarmamız mümkün olabilir.

Anahtar Kelimeler: Bilmek, können, anlam, olasılık, kabiliyet, gerçeklik

On Translation of the Verb “bilmek” into German

Abstract

In Turkish, the verb *bilmek* “to know” is combined with another main verb, making it a compound verb and giving a different meaning to the main verb. For this reason, compound verbs with *bilmek* are translated into German with the modal verb *können* “can”, which does not exist in Turkish lexically. Semantically, the two verbs *bilmek* and *können* are attributed meaning variants such as *possibility*, *ability*, *permission*, *probability*, but in German, *können* means a possibility in each meaning variant. The fact that the Turkish verb *bilmek* expresses semantic variants such as *probability* and *possibility*, however, depends entirely on the tense suffixes. In this sense, when the verb *bilmek* is conjugated with an aorist suffix, the action is possible. Therefore, it has the same meaning as the verb *können* in German. However, when a Turkish text with *yor*-suffix does not represent a possibility but expresses a reality, it differs from the German verb *können* in this sense. In Turkish, the phrases *Erzurum'da yazın bile kar yağabilir* and *Erzurum'da yazın bile kar yağabiliyor* are translated into German as a single sentence: “*Es kann in Erzurum sogar im Sommer schneien*” “It can snow in Erzurum even in summer”. In German, this sentence means only possibility. On the other hand, Turkish texts with the present tense do not mean a possibility, but a reality. In such German translations, we can only infer the meaning of reality from the context.

Key words: Bilmek, können, meaning, possibility, ability, reality

Giriş

Türkçede *bilmek* fiili yardımcı fiil olarak başka bir fiil köküyle birleşerek birleşik fiil teşkil eder ve birleştiği fiile değişik anlamlar kazandırır. Bu manada bu birleşik fiil Almancaya çevrilirken genellikle bir modal fiil olan *können* fiiliyle çevrilir. Almancada da *können* fiili bir ana fiille birlikte kullanılır ve ana fiilin anlamını modalleştirir yani cümleye bir olasılık “*Möglichkeit*” anlamı verir. Her ne kadar Almanca genel dilbilgisi kitaplarında *können* fiilinin anlamına istinaden *Fähigkeit* “kabiliyet”, *Möglichkeit* “olasılık”, *Erlaubnis* “izin” ve *Vermutung* “tahmin” (Duden 1995, s. 94; Helbig & Buscha 1996, s. 132) gibi anlamlar yazılsa da Dietrich (1992, s. 50) bunların olasılık anlamının varyantları olduğunu söyler ve *können* fiiline tek bir anlam verir, yani *es ist möglich, dass P.* “... eylemin olması

Araştırma Makalesi (Research Article)

Sisteme yüklenme tarihi (Submitted on): 03.05.2023

Kabul tarihi (Accepted for publication on): 10.06.2023

¹ Dr. Öğr. Üyesi, Trakya Üniversitesi, Edebiyat Fakültesi, Mütercim ve Tercümanlık Bölümü, Almanca Mütercim ve Tercümanlık Anabilim Dalı (Edirne, Türkiye), e-posta: mmalkoc67@gmail.com, ORCID: 0000-0002-4443-413X.

mümkündür". Aynı şekilde her ne kadar Türk dili araştırmalarında da *bilmek*² fiiline *können* fiili gibi "tahmin", "yeterlilik (beceri)", "izin" (Erguvanlı Taylan, 2018, s. 9) anlam varyantları verilmiş olsa da bu fiil Ergin'in (2009, s. 388) ifadesi ile "muktedir olmak" yani bir eylemi yapacak durumda olmak anlamında kullanılmaktadır. Ergin ayrıca *bilmek* fiilinin tarihsel gelişimine istinaden de şu açıklamaları yapmaktadır: "Türkçede eskiden iktidarı Eski Türkçedeki u- 'muktedir olmak' yardımcı fiili ile yapıldı: bile u-, bile uma- misallerde olduğu gibi. Sonradan u- fiili unutulmuş ve Batı Türkçesinde müsbet iktidarda onun yerini bil- fiili almıştır" (Ergin, 2009, s. 388). Bir şeyi yapmaya muktedir olmak demek her zaman olasılık anlamı vermez, olasılık anlamı cümlede farklı sebeplere bağlı olabilir. Aşağıdaki cümleleri inceleyelim:

- (1) Hakan yüzebilir.
- (2) Hakan yüzebiliyor.

Cümlelerin geniş zaman (1) ve şimdiki zamanlı (2) bir cümle olduğu görülmektedir. Bu iki farklı zaman kipi anlam bakımından da farklı özellikler göstermektedir. Fakat bu cümleler semantik bakımından farklı özellikler göstermesine rağmen genel olarak Almancaya "*Hakan kann schwimmen*" cümlesiyle çevrilirler. Burada sorulması gereken soru ise şudur: Böyle bir çeviride anlam bütünlüğü sağlanır mı veya nasıl sağlanır?

Türkçedeki *bilmek* fiilinin Almancadaki *können* fiilinden farklı bir anlamı olmasına rağmen çevirilerde anlam bütünlüğünün nasıl sağlandığı konusu üzerine bir araştırma bildiğimiz kadarıyla bugüne dek henüz yapılmamıştır. İşte biz bu sebeple bu araştırmamızda *bilmek* fiilinin farklı cümlelerle Almancaya nasıl çevrildiğini inceleyip semantik bakımdan farklılıkları ortaya koymaya çalışacağız. Ama önce *bilmek* fiilinin anlamına istinaden önemli bir açıklama yapmamız gerekmektedir, çünkü *bilmek* fiili Almancadaki *können* fiilinin anlamıyla özdeş değildir, bu sebeple Almancaya başka fiillerle de çevrilebilir. *Bilmek* fiilinin Almancadaki kelime karşılığı ise *wissen* fiilidir. *Wissen* fiilinin de kendisine has anlam ve kullanım özellikleri vardır. *Wissen* fiilinin anlam ve kullanışları bizim araştırmamızın kapsamı dışında kalacaktır, çünkü araştırmamızın amacı açısından bir önemi yoktur. Biz burada öncelikle Türkçede *bilmek* fiiliyle yapılan birleşik fiillerin Almancaya çevirilerini ele alacağız.

1. *Bilmek* fiilinin anlamı

Bilmek fiili giriş bölümünde de ifade ettiğimiz gibi "muktedir olmak" anlamına gelmektedir. Muktedir olmak ne demektir, olasılık anlamı verir mi? Bunu aşağıdaki iki cümleyle izah etmeye çalışalım:

- (1') Hakan yüzebilir.
- (2') Hakan yüzebiliyor.

Her iki cümlelerin yüklemi *bilmek* fiili ihtiva eden birleşik fiille yapılmasına rağmen anlam bakımından farklıdır ve bu anlam farkı ise cümlede kullandığımız zaman ekine dayanmaktadır. Dolayısıyla *bilmek* fiilinin anlamını yorumlarken kullanılan zaman ekinin anlamını da göz önünde bulundurmalıyız. Çünkü zaman ekleri de cümlelerin anlamını belirli veya belirsiz olarak değiştirebilir:

Bir cümlelerin belirliliği ifade etmesi, cümlelerin anlamının bir parçasıdır; örneğin; Almancada bu genellikle çekimli fiil ile ifade edilir (Dass ein Satz Geltung ausgedrückt, ist ein Teil seiner Bedeutung, der wie z. B. im Deutschen allgemein durch die Fintheit des Verbs ausgedrückt wird) (Dietrich, 1992, s. 50).

Dietrich'ten alınan bu paragraftan anlıyoruz ki zaman ekleri cümlede anlatılmak istenen olayın belirli veya belirsiz olduğunu ifade edebilir. Bu sebeple burada (1) ve (2) numaralı cümlelerin anlamını açıklayabilmek için her şeyden önce geniş zaman ve şimdiki zamanın anlamlarını açıklamamız gerekmektedir. Çünkü bu iki cümle *bilmek* ihtiva eden geniş ve şimdiki zamanlı bir cümledir. Şimdiki ve geniş zaman kiplerinin anlamlarına istinaden genel dil bilgisi kitaplarımızda detaylı açıklamalar

² Burada *bilmek* fiili denildiği zaman *bilmek* fiiliyle yapılan birleşik fiiller kastedilmektedir yani yüklemi *-ebil* ihtiva eden cümleler anlaşılmalıdır.

yapılmamıştır. Bu sebeple biz bu iki zaman kipinin anlamını Johanson'a dayanarak açıklamaya çalışacağız. Johanson, Türkçede geniş zaman ekinin anlamını aşağıda olduğu gibi çok açık bir şekilde izah etmiştir:

ir-şimdiki zaman kesin anlamlı değildir. (...) Yalnızca 'genel' değil, aynı zamanda modaldir, eğilimi, niyeti, epistemik olasılığı vb. ifade eder (Das ir-Präsens ist non prägnant. (...) Es ist nicht nur ‚generell‘, sondern weitgehend modal, in dem es Neigung, Absicht, epistemische Möglichkeit usw. Ausdrückt) (Johanson, 1994, s. 255).

Johanson'un yukarıdaki açıklamasına göre Türkçede geniş zamanın açıkça bir olasılık anlamı vermektedir, dolayısıyla bu anlamda Almancada *können* fiilinin anlamıyla büyük ölçüde özdeşleşebilmektedir. Buna göre *Hakan yüzebilir* cümlesinde bir belirlilik değil bir ihtimal, olasılık anlamı söz konusudur. Dilbiliminden bildiğimiz kadarıyla olasılık anlamı olan cümleler bir modal anlam taşır, bu sebeple Kratzer, modal kelimeleri şöyle açıklar:

Modal kelimeler, herhangi bir durumda yorumlanabilmeleri için bir konuşma arka planı gerektirir (*Modalwörter verlangen für ihre Interpretation in einer Situation einen Redehintergrund*) (Kratzer, 1978, s. 110).

Kratzer'in bu paragrafta ifade ettiği gibi modal anlamlı cümleler, cümle içerisinde zikredilmeyen fakat sadece konuşmanın arka planında anlatılmak istenen bir anlam verir. Bu anlam genellikle bağlamdan çıkarılır. Esasen bütün modal anlamlı cümleler Kratzer'in dediği gibi bir "Redehintergrund" içermektedir. *Redehintergrund* kavramı için Dietrich (1992) "Voraussetzung (ön koşul)" yorumunu yapmaktadır. Fakat bu yorumu Almancadaki *können* fiilinin anlamını açıklarken yapmıştır. Bu yorum ise olayın gerçekleşmesi için bir ön şart olarak algılanmalıdır, çünkü olayın vuku bulması bu ön şartlara bağlıdır. Dietrich'in açıklamalarına dayanarak birkaç örnek vererek bunu Türkçe metinlerde açıklamaya çalışalım.

(1'') *Hakan yüzebilir.*

Bu cümle bağlama göre aşağıda olduğu gibi çok farklı yorumlar, Kratzer'in deyimiyle *Redehintergründe* (arka plan) içermektedir:

(1a) Eğer talimatlar veya kanunen herhangi bir yasak yoksa *Hakan yüzebilir*. Böyle bir yorum izinli olmak anlamına gelmektedir. Dilbiliminde böyle bir yoruma Almanca "deontisch", İngilizce "deontic (deontik)" anlam denilir.

(1b) Bildiğimiz kadarıyla, yani aldığım bilgilere göre *Hakan yüzebilir*. Hakan'ın yüzebildiğini bir başkasından öğrendim. Böyle bir yorum da dilbiliminde Almancada "epistemisch", İngilizcede "epistemic (epistemik)" anlam olarak tanımlanır.

(1c) Hakan artık 5 yaşındadır, dolayısıyla bünyesi buna müsaittir. Bundan dolayı *Hakan yüzebilir*. Bu yorum da Almancada "dispositionell", İngilizcede "dispositional" dispozisyon olarak adlandırılır.

(1d) Başka bir yorum ise Almancada "buletisch", İngilizcede "buletic" olarak adlandırılan buletik anlamdır. Buletik anlama göre Hakan'ın yüzmesi bizim veya bir başkasının isteğine bağlıdır, yani biz istesek *Hakan yüzebilir*.

Hakan'ın yüzme eylemi burada zikredilen ön şartlara bağlıdır. Bu şartlar yerine gelirse ancak yüzme eylemi de olur. Bu durumda (1) numaralı cümlede ifade edilen eylemde bir olasılık anlamı vardır, tıpkı Almancada *können* fiiliyle yapılan bütün cümlelerde olduğu gibi.

(2'') *Hakan yüzebiliyor.*

Bu cümle şimdiki zamanlı bir cümledir. Şimdiki zaman eki ise bir belirlilik ifade eder:

Şimdiki zaman, (E) eylemin olayın konuşulduğu zaman (S) ile aynı anda gerçekleştiğini ifade eder (Präsens auf iyor drückt aus, daß E mit dem durch şimdi ‚jetzt‘ bestimmten S gleichzeitig stattfindet) (Johanson, 1994, s. 247).

Şimdiki zamanlı cümlelerde bir gerçeklik, bir belirlilik söz konusudur yani olay konuşma anında vuku buluyor. Bir başka deyişle (2'') numaralı cümlede eylem, bir olasılık anlamı taşımaz. *Hakan yüzebiliyor* cümlesi bir gerçek olayı ifade etmesine rağmen *Hakan yüzebilir* cümlesi farklı yorumlara açıktır yani bu cümlede de bir modal anlam söz konusudur. Fakat *Hakan yüzebiliyor* cümlesindeki yorumlar veya ön şartlar gerçekleştiği için, bir ihtimal anlamı söz konusu olamaz. Yani *Hakan yüzebiliyor*, çünkü bu havuzda yüzme izni almıştır veya *Hakan yüzebiliyor* çünkü o artık 5 yaşındadır gibi.

Yukarıda *können* ve *bilmek* fiilinin anlamına istinaden yaptığımız önemli açıklamalardan sonra aşağıda yapılan çevirileri anlam bakımından inceleyip ayrıntıları tespit etmeye çalışalım.

2. Metinlerde *bilmek* ve *können* çevirileri

Aşağıdaki çeviriler iki dille yayın yapan farklı dergilerden ve Almandan Türkçeye veya Türkçeden Almancaya çevrilen hikâyelerden alınmış orijinal metinlerdir. Şimdi bu çevirileri anlam bakımından yorumlamaya çalışalım.

(3) Her an bir kaza olabilir.

(4) Jeden Moment kann ein Unfall passieren (Bizim Almanca, 1985, s. 33).

Cümle (3), geniş zamanlı bir yüklemle yapılmış cümledir. Cümleyi anlam bakımından incelediğimiz zaman geniş zaman anlamına istinaden olay konuşma anında gerçekleşmiyor, burada bir belirsizlik, bir olasılık anlamı vardır. Aynı şekilde Almanca çevirisi cümle (4) de cümle (3)'e paralel olarak bir olasılık anlam vermektedir. *Können* fiilinin olasılık anlamına istinaden Helbig & Buscha, şu açıklamayı yapmaktadır: "Bu varyantta *können*, nesnel koşullardan kaynaklanan bir olasılığı ifade eder (*können* in dieser Variante drückt eine durch objektive Bedingungen verursachte Möglichkeit aus)" (1996: 132). Her iki cümlenin de bir olasılık anlamı ifade ettiği, dolayısıyla bu anlamda çeviride bir anlam bütünlüğü söz konusudur. Bir başka deyişle her iki cümleden de *her an bir kazanın olması mümkündür* anlamı çıkarılır.

(5) Yüzemem.

(6) Ich kann nicht schwimmen (Türkçe Okuma Kitabı, 1992, s. 26-27).

Cümle (5)'te yüklem, geniş zamanın olumsuz yapısıyla teşkil edilmiştir. Geniş zamanlı bir cümle ise (3) numaralı cümlede olduğu gibi bir olasılık ifade eder. Anlam bakımından bu cümle, (3) numaralı cümleden farklı olarak öznel bir kabiliyet, cümlenin olumsuzluğunu istinaden ise bir kabiliyetsizlik anlamını ifade etmektedir. Bu anlamda özne yüzecek durumda değildir gibi bir yorum yapılabilir. Helbig & Buscha, *können* fiiline istinaden bu anlam varyantını şu şekilde yorumlamaktadır:

Bu varyantta, öznenin kendisinin neden olduğu bir olasılığı ifade eder. Bu durumda (kişisel) öznenin bir yeteneğinden bahsediyoruz (In dieser Variante bezeichnet *können* eine durch das Subjekt selbst verursachte Möglichkeit. Wir sprechen in diesem Fall von einer Fähigkeit des (personalen) Subjekts) (1996, s. 132).

Helbig & Buscha'nın yorumunu göz önünde bulundurursak *können* fiilinin pozitif cümlelerde bir olasılık anlamı verdiği, yani öznenin yüzecek durumda olduğunu bildirir. Cümle (6)'da ise çeviriye uygun olarak olumsuz bir cümle söz konusudur. Anlam bakımından her iki cümleyi mukayese edersek şu yorumu yapabiliriz: Her iki cümlede de bir kabiliyetsizlikten söz edilmektedir, yani öznenin yüzmeyi henüz öğrenmediğini, bu nedenle yüzecek durumda olmadığı yorumu yapılabilir. Burada yüzme eyleminin gerçekleşmesi ön şartlara bağlıdır, yani öznenin yüzmeyi öğrenmesine. Bu ön şart yerine getirilebilirse ancak o zaman yüzme eyleminin gerçekleşmesi söz konusu olabilir.

(7) Herkes kestane toplayabilir.

(8) Jeder kann Kastanien sammeln (Pazarkaya, 1979, s. 8-9).

Her iki cümlede de (3 ve 4) kestane toplamanın izne bağlı olduğu anlaşılmaktadır yani eğer kanun veya talimatname izin verirse herkes kestane toplayabilir. Kestane toplama eylemi konuşma esnasında olmuyor, bilakis bunun mümkün olduğu belirtiliyor. Burada her iki cümlede de gerçek olmayan ne zaman vuku bulacağı belirsiz bir eylemden bahsediliyor. Helbig & Buscha'ya göre "können bu varyanttaki dürfen fiilinin izin anlamındaki yerini alır (*können* ersetzt in dieser Variante das Modalverb *dürfen* mit seiner Bedeutung der Erlaubnis)". Her iki cümlede de konuşmanın arka planındaki anlamı olan bir izinden söz edilmektedir. Yani kestane toplamak isteyenlere izin verilmiştir anlamını bu cümlelerden çıkarabiliriz. Aynı anlam varyantını Almancada başka bir modal fiil olan *dürfen* ile de ifade etmek mümkündür:

(9) Burada sigara içebilirim.

(10) Ich darf hier rauchen (Tekinay, 1987, s. 24)

Geniş zamanlı bir cümle olan (9) numaralı cümle, Almancaya bir modal fiil olan *dürfen* ile çevrilmiştir. Yukarıda Helbig & Buscha'ya dayanarak açıkladığımız gibi Almancada *können* ve *dürfen* bazı durumlarda birbirlerinin yerine kullanılabilir. Fakat bu iki fiilin Türkçeye çevirileri genellikle *bilmek* fiiliyle yapılır. *Bilmek* fiilini anlam bakımından incelersek anlatılmak istenen eylemin olasılık anlam vermesi zaman eklerine bağlı olduğunu daha önce söylemiştik. Buna bağlı olarak cümle (9)'da geniş zaman eki kullanıldığından eylem bir olasılık anlam verir, yani sigara içme eylemi mümkündür. Almanca hem *können* hem de *dürfen* bir modal fiildir ve her durumda bir olasılık anlam vermektedirler. Buradan hareketle her iki cümlede de bir olasılık anlam verdiğini söyleyebiliriz. Konuşmanın arka planında ise her iki cümlede de bir izin alma söz konusudur. Yani burada sigara içmem için herhangi bir yasak yok, bana burada sigara içmeye izin verilmiştir gibi bir yorum yapabiliriz. Her iki cümle için yapılan bu açıklamalar çeviride anlam bütünlüğünün sağlandığı anlamına gelir.

(11) Yirmi ay askerlik yapmak isteyen İspanyol gençleri, askerlik yaptıktan sonra Federal Almanya'ya dönebiliyorlar.

(12) Diejenigen spanischen Jugendlichen, die ihren 20-monatigen Militärdienst ableisten, können wieder in die Bundesrepublik zurückkehren (Bizim Almanca, 1985, s. 41-42).

Türkçe metin şimdiki zamanlı bir metindir. Bu sebeple bu metinden bir olasılık anlamı çıkaramayız, çünkü Türkçe metinde gerçek bir eylemden bahsedilmektedir. Bunu şöyle anlamalıyız: İspanyol gençlerinden askerliğini yaptıktan sonra Almanya'ya dönenler olmuş veya hala daha Almanya'ya dönme eylemi devam etmektedir. Metnin arka planındaki anlamı ise kanunen verilen bir izindir. Almanca çevirisinde her ne kadar bir izin anlamı söz konusu ise de Helbig & Buscha'nın deyiimiyle burada bir olasılık anlamı verilmektedir. İfade edilen eylem ise illaki şimdiki zamanda olması gerekmez, gelecek bir zamanda da gençlere Almanya'ya dönme izni verilmiştir. Her iki metnin anlam bütünlüğü bir izin olarak anlaşılır yani kanunen gençlerin Almanya'ya dönmesinde herhangi bir engel yoktur. Türkçe metnin Almancaya çevirisi her ne kadar bir olasılık ifade etse de mantıksal anlam bütünlüğü vermektedir.

(13) Ülkelerine dönmüş olan gençler tekrar Almanya'ya gelebilecek.

(14) Jugendliche, die bereits zurückgereist sind, können nach Deutschland zurückkommen (Bizim Almanca, 1988, s. 13-15).

Türkçe metin gelecek zamanlı bir cümledir ve Almancaya şimdiki zamanlı bir cümleyle çevrilmiştir. Her ne kadar farklı zaman kipleri kullanılsa da anlam bakımından her iki cümlede de anlatılmak istenen eylem (11) ve (12) numaralı örneklerde olduğu gibi bir izin olarak algılanmalıdır. Dilbiliminden bildiğimiz kadarıyla belli zaman kipleri birbirlerinin yerine kullanılabilir ve anlam bütünlüğü sağlanır. Bu anlamda hem Türkçede hem de Almancada şimdiki zaman gelecek zamanın yerine kullanılabilir (bk. Helbig & Buscha, 1996).

(15) Babası birkaç altın gömleğin altına saklayabilmiş.

(16) Sein Vater konnte ein Paar Goldstücke unterm Hemd verstecken (Hoş Geldin, 1994, s. 14-15).

Türkçe metin mişli geçmiş zamanlı bir yüklem yapısına sahiptir. Bu anlamda cümle geçmiş zamanda olan bir eylemi ifade etmektedir³. Almancaya çevirisi de *können* fiilinin geçmiş zamanıyla yapılmıştır. Buradan anladığımız kadarıyla her iki cümlede anlatılan olay geçmiş zamanda olmuştur. Fakat Almanca çevirisi her hâlükârda bir olasılık ifade etmektedir. Türkçe metin ise bir anlatım tarzıdır, mişli geçmiş zaman yerine dili geçmiş zaman da burada kullanılabilirdi.

(17) Olli mağaranın içini görebiliyordu.

(18) Olli konnte das Innere der Höhle sehen, (Fono, 1989, s. 56-57).

Türkçede bir hikâyenin anlatımı farklı zaman kipleriyle yapılabilir. Burada *-yordu* bicimi tercih edilmiştir veya bağlam bu kipin kullanılmasını gerektirmektedir. Almancada ise genellikle bir hikâye geçmiş zamanla *Präteritum* anlatılır. Bu anlamda her iki cümlede olayın geçmiş bir zamanda olduğunu anlamaktayız. Aralarındaki anlam farkı, (17)'de olayın gerçekliğine, (18)'de ise bir olasılık anlamına işaret edilmektedir.

Çeşitli çevirileri incelediğimiz zaman Türkçedeki *bilmek* fiili Almancaya *wissen* ve *kennen* fiilleriyle de çevrildiği görülmektedir:

(19) Ne istediğini biliyorum.

(20) Ich weiß, was du willst (Fono, 1989, s. 42-43).

Cümle (19)'da *bilmek* bir ana fiil olarak kullanılmıştır. Almancada ise bu fiilin karşılığı *wissen* fiilidir. Fakat bu fiil Almancada genel olarak yan cümle gerektirir. Bu çeviride de bir yan cümle kullanılarak Almancaya kelimenin sözlük anlamıyla çevrilmiştir. Zaman bakımından her iki cümle de şimdiki zamanlı bir cümledir. Hem Türkçede hem de Almancada şimdiki zamanın modal bir anlam faktörü yoktur. Dolayısıyla böyle bir çeviride anlam bütünlüğü sağlanmış olur.

Bazı durumlarda ise *bilmek* Almancaya *kennen* fiiliyle de çevrilmektedir.

(21) Bu sorunun kesin karşılığını biliyor.

(22) Sie kennt die genaue Antwort auf diese Frage (Pazarkaya, 1979, s. 12-23).

Her iki cümle de şimdiki zamanlı birer cümledir. Dolayısıyla her iki cümle de bir olasılık anlamı yoktur. Türkçe metnin Almancaya çevirisi *wissen* fiiliyle değil de bir ana fiil olan *kennen* fiiliyle yapılmıştır. Bu iki fiilin belli başlı özellikleri vardır. *Wissen* fiili bir yan cümle, *kennen* fiili ise bir akuzatif nesne gerektirir.

Sonuç

Türkçedeki *bilmek* fiili ana fiil olarak Almancaya *bilmek* fiilinin Almancadaki kelime karşılığı olan *wissen* ve *kennen* fiilleriyle çevrilir. *Bilmek* fiiliyle oluşturulan birleşik fiiller ise Almancaya çevrilirken genel olarak Almancada bir modal fiil olan *können* fiiliyle çevrilir. Her ne kadar Türkçedeki *bilmek* fiiline Almancadaki *können* fiili gibi *Möglichkeit* "olasılık", *Fähigkeit* "kabiliyet", *Erlaubnis* "izin" gibi anlam varyantları atfedilse de *können* fiili her durumda bir olasılık anlamı vermektedir. Türkçedeki *bilmek* fiilinin ise olasılık anlamı vermesi cümlenin yüklemine kullanılan fiil zamana bağlıdır. Öyle ki şimdiki zamanlı bir cümle Türkçede bir olasılık değil bir belirlilik anlamı verir. Buna karşı geniş

³ Kießling (1959)'e göre mişli geçmiş zaman duyulan geçmiş zaman anlamında değildir. Türkçede mişli geçmiş zaman geçmiş zamanda olan bir olayı nakleder, yani geçmişte olan bir olay bir başkasına mişli geçmiş zaman kipiyle anlatılır. Bu sebeple eski Türkçe dil bilgisi kitaplarında mişli geçmiş zaman yerine *mazii nakli* tabiri kullanılmaktadır, Kießling'in kullandığı gibi.

zamanlı bir cümle ise anlatılmak istenen olayın olasılığını ifade eder. Bu anlamda geniş zamanlı bir cümle, her ne kadar *bilmek* fiili ihtiva etmese de Almancada *können* fiiliyle ifade edilebilir:

(23) Size kılavuzluk yaparım.

(24) Ich kann euch führen (Türkçe Okuma Kitabı, 1992, s. 24-25).

Türkçe metin *bilmek* fiili içermeyen geniş zamanlı bir metindir. Geniş zamanlı bir cümle ise Türkçede bir belirsizlik ifade etmektedir. Bu sebeple Almancaya çevirisi de olasılık anlamı veren bir modal fiille çevrilmiştir. Anlam bakımından yorumlarsak bu iki cümle şu anlama gelmektedir. Kılavuzluk yapmayı öğrendim, şimdi bu görevi yapacak durumdayım. Kılavuzluk eylemi konuşma anında henüz yapılmıyor, sadece bir olasılık var. Bu anlamda bir anlam bütünlüğünden söz edebiliriz.

Bilmek fiilinin Almancaya çevirisinde öne çıkan ana problem ise bilhassa *bilmek* ihtiva eden birleşik fiille yapılmış yüklem cümlelerinde görülmektedir. Bu bağlamda aşağıdaki Türkçe metinleri incelememiz gerekmektedir.

(25) Erzurum'da yazın bile kar yağabilir.

(26) Erzurum'da yazın bile kar yağabiliyor.

Bu iki cümle anlam bakımından farklı yani belirli (26), belirsiz (25) gibi özellikler göstermektedir. Buna rağmen her iki cümle de Almancada *Es kann sogar im Sommer in Erzurum schneien* cümlesiyle ifade edilmektedir. Almanca çevirisinde sadece bir olasılık anlam söz konusudur. Türkçe metinde (26 numaralı örnek) ifade edilen olayın gerçekliği ise böyle bir çeviriyle anlatılamamaktadır. Ancak bu, Almancada Türkçe metnin ifade ettiği gerçek bir olayın sadece bir olasılık olarak anlaşılabilmesi anlamına gelmemektedir. Bu ve benzeri metinlerin Almancaya çevirilerde bir olayın gerçek olup olmadığını ancak bağlamdan çıkarabiliriz.

Kaynakça

- Aksu-Koç, A. (1988). *The acquisition of aspect and modality*. Cambridge University Press.
- Almanca Türkçe Hikâyeler*. (1989). Das Land der Affen. Fono.
- Bizim Almanca (Unser Deutsch)*7. (1985). İstanbul.
- Bizim Almanca (Unser Deutsch)* 40/41. (1988). İstanbul.
- Dietrich, R. (1992). *Modalität im Deutschen*. Westdeutscher Verlag.
- Duden Die Grammatik der deutschen Gegenwartssprache*. (1995). Band 4. 5., Völlig neu bearbeitete und erweiterte Auflage. Dudenverlag.
- Ediskun, H. (1996). *Türk Dilbilgisi*. Remzi Kitabevi.
- Ergin, M. (2009). *Türk Dil Bilgisi*. Bayrak.
- Erguvanlı Taylan, E. (2018). Türkçede dilbilgisel kiplikte olasılık ve gereklilik. *Mersin Üniversitesi Dil ve Edebiyat Dergisi*, 15(2), 1-22.
- Gencan, T. N. (1979). *Dilbilgisi*, 4. Baskı. Türk Dil Kurumu Yayınları.
- Helbig, G., Buscha, J. (1996). *Deutsche Grammatik. Ein Handbuch für den Ausländerunterricht*. Langenscheidt.
- Hoş Geldin - Die Türkei in kleinen Geschichten*. (1994). Erzählt von Celal Özcan. Übersetzt von Rita Seuß. Dtv
- Jansky, H. (1986). *Lehrbuch der türkischen Sprache*. Harrassowitz.

- Johanson, L. (1994). Türkeitürkische Aspektotempora. R. Thieroff & J. Ballweg (Eds.), *Tense systems in European languages içinde* (ss. 247-266). Tübingen.
- Kara, F. (2011). "Bil-" Tasvir Fiilinin İşlevleri. *Turkish Studies*, 6(1), 1382-1397.
- Kißling, H. J. (1959). Mazii nakli. Zum Gebrauch der-miş-Vergangenheit im Osmanisch-Türkischen. *ZDMG*, (109), 186-302.
- Korkmaz, Z. (2009). *Türkiye Türkçesi Grameri. Şekil Bilgisi*. Türk Dil Kurumu Yayınları.
- Kratzer, A. (1976). Was "können" und "müssen" bedeuten können müssen. *Linguistische Berichte*. (42), 1-28.
- Kratzer, A. (1978). *Semantik der Rede*. Königstein: Scriptor Verlag.
- Lewis, G. (2000). *Turkish Grammar*. Second edition. University Press.
- Pazarkaya, Y. (1979). *Heimat in der Fremde. Texte in zwei Sprachen Deutsch-Türkisch*. Ararat Verlag.
- Peters, L. (1947). *Grammatik der türkischen Sprache*. Juncker Verlag.
- Tekinay, A. (1987). *Sprachvergleich Deutsch-Türkisch*. Reichert Verlag.
- Türkçe Okuma Kitabı*. (1992). *Erste türkische Lesestücke*. Herausgegeben von Celal Özcan und Rita Seuß. Dtv.